

Les millors obres de les lletres gironines (99)

Rafael Patxot (Sant Feliu de Guíxols, 1872 – Ginebra, 1964), fou un mecenes i filantrop exemplar que darrerament comença a ser valorat i conegut per a situar-lo al bon lloc que li correspon. Les biografies i semblances aparegudes sobre ell –les de Núria Delétra-Carreras i Patxot, Joaquim Maluquer i Sostres, Josep Massot i Muntaner i Manuel Castellet– són un acte d’amor i de justícia. Gràcies als biògrafs, una personalitat –ben increïble als ulls actuals–, generosa i treballadora que enlairà el patrimoni català a molt altes cotes de qualitat, ha esdevingut conegut i així hom pot admirar la seva obra. L’Institut d’Estudis Catalans (IEC), gràcies a Castellet, va desenvolupar una sèrie d’iniciatives, que es poden veure en un web magnífica, el portal Espai Patxot, on hi ha dades, imatges, documents, informació de tota –tota– una vida al servei d’una cultura. I el més important, *Guaitant enrera* és escanejada en accés obert. Agraïment de l’IEC al mecenes que és just perquè el pròcer va finançar recerca i activitats quan les administracions no podien o no volien, com diu Castellet, ajudar.

Adéu a Catalunya. *Guaitant enrera*. *Fulls de la vida d’un octogenari* és una obra testimonial de to monumental, mil pàgines que esdevenen tot un escenari de la vida amb multitud d’iniciatives que patrocina i l’eco de les quals encara perdura pel seu interès i qualitat. D’alguna n’hem parlat com «L’Obra del Cançoner Popular de Catalunya. La preservació de les cançons tradicionals, una obra única a Europa» (*Dominical* del **Diari de Girona**, 8 desembre de 2024), altres són també ben conegudes i valorades: els estudis sobre els núvols, la masia catalana... i un molt llarg etcètera en el que es fan cert els mots de Josep Faulí: «Tot el que hem fet els catalans ho hem fet nosaltres sols», i caldria afegir-hi, lluitant contra l’adversitat.

L’obra l’edita pel seu compte l’autor, en una edició molt acurada, de luxe i amb un miler de pàgines, té un frontispici també singular: «Aquest llibre és una edició privada que, per tant, no és pública, ni es ven, car adhuc el mateix autor l’ha bloquejada. Precisament per aquesta raó, vol que una molt reduïda selecció d’amics i de personalitats el rebín directament d’ell abans del seu traspàs. Com que és una mena de llegat moral, demana als destinataris de la presentalla, el compliment de les recomanacions següents: acusar de seguida rebut del llibre al l’adreça del peu, tenir-lo en custòdia, ben reservat i no ensenyar-lo a ningú, ni parlar de la seva existència. En la refiança de que els destinataris li correspondran respectant aquestes recomanacions, els en dóna gràcies coralment, maig del 1953.» *Guaitant enrera* té, però, la data impresa del 1952

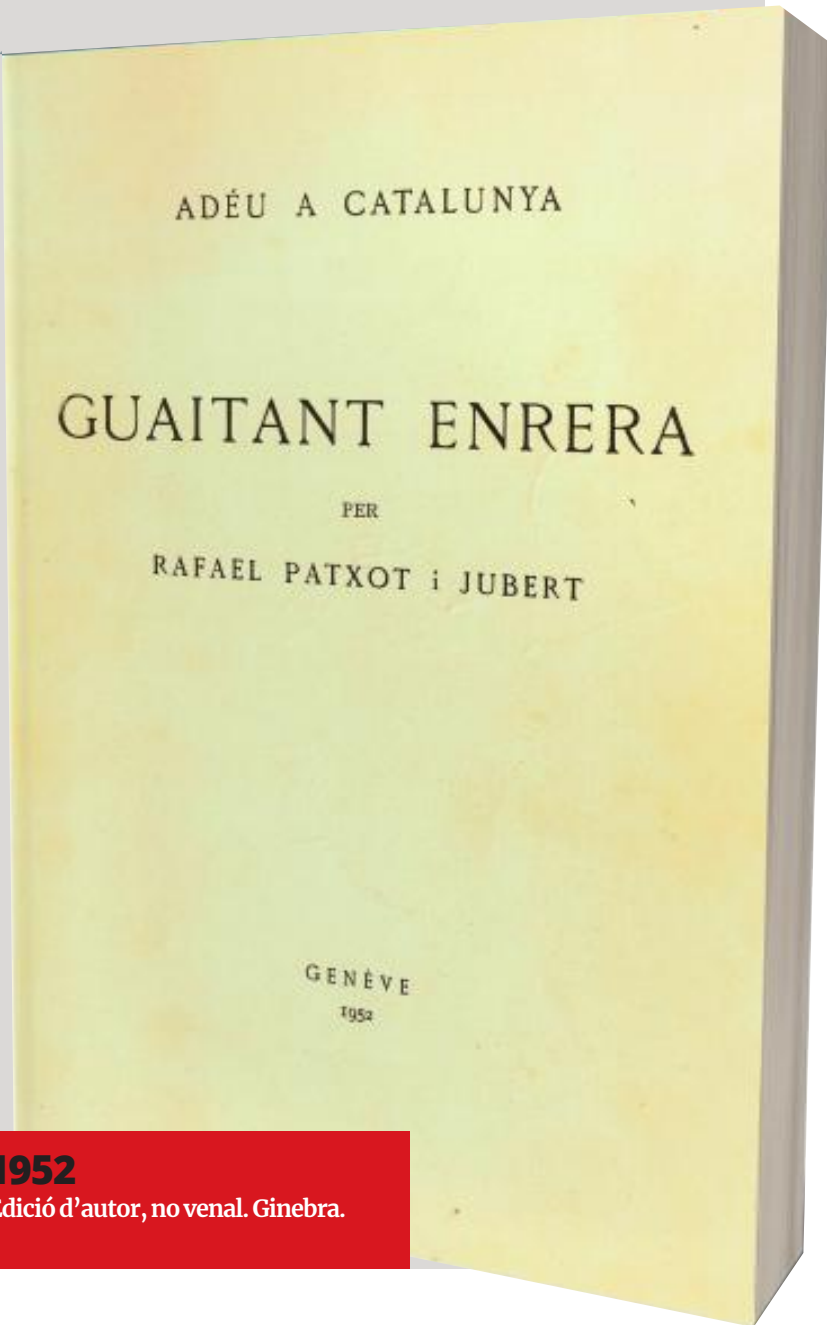
Sigui com sigui, ens trobem amb un testimoniatge rellevant d’episodis de resistència cultural durant el franquisme més dur i on un meteoròleg assumí representativitat internacional prestigiosa per a Catalunya mentre l’Estat espanyol no en formava part i quan editen l’*Atlas dels Núvols* en quatre llengües menys en castellà pels entrebancs que posava el franquisme que Catalunya formés part dels organismes internacionals es desfermen, com veurem, les ires contra Patxot sobre el que s’abat una molt dura repressió pels seus béns tot i ser a l’exili.

Guaitant enrera

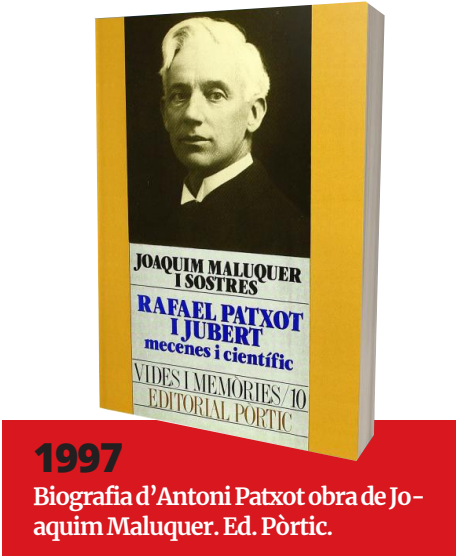
Llibre singular, ben escrit i millor editat, de desconegut i misteriós ha passat a ser de domini públic, penjat a internet en obert per donar a conèixer la generositat i servei d'un patriota que dedicà vida, fortuna i anhels a la seva Catalunya estimada.

Rafael Patxot, una vida de treball per la cultura catalana

Josep Maria Figueres

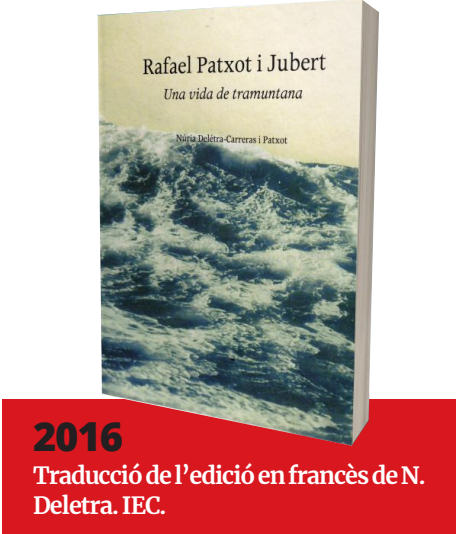
1952 Edició d'autor, no venal. Ginebra.

1997 Biografia d'Antoni Patxot obra de Joaquim Maluquer. Ed. Pòrtic.

2014 Aplec d'estudis sobre la vida i l'obra. Editat per l'IEC.

2016 Traducció de l'edició en francès de N. Deletra. IEC.

Aquest català empordanès, expatriat voluntàriament per amor de la consciència, del sentiment i de la personalitat humana, dona a conèixer en aquesta obra tota una vida amb un feix de documents ben interessants que esdevenen la crònica d’una integritat que és el que explica detalladament, tot i que hi ha episodis que no comenta, però el gruix i detall, i l’excel·lent capacitat narrativa, bé s’ho valen com podem veure en el tast de l’obra que presentem. L’Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, amb el seu Arxiu al capdavant, l’IEC i la Diputació de Barcelona han contribuït a divulgar la gran labor de Patxot que esdevé tot un exemple per al món d’avui.

«El successor del Sr. Marín en el SME [Servicio Meteorológico Español] de Madrid, és un comandant d’aviació que es diu basc pel seu primer cognom Azcárraga, i és castellà pel seu segon, Pérez-Caballero. Suposant-li una major serenor i no concebint que es pogués fer solidari del que acabo d’explicar, vaig fer demanar-li la devolució del meu dipòsit pel President OMI, el Prof. Hesselberg, d’Oslo, a qui respongué el Sr. Azcárraga dient que li sorprenia la demanda per quant els meus Arxius sempre havien pertangut al SME, o sia, que el Sr. Azcárraga endossava les fetes a Marín. Aleshores, vaig decidir –me a intervenir per primera vegada directament i escriví al Sr. Azcárraga assabentant –lo dels antecedents i les realitats del cas, per si els ignora.

El Sr. Azcárraga em contestà embolcant-se en formulismes i argüïcies burocràtiques i, al mateix temps, ratificant que l’acte Marín havia estat ‘en compliment d’ordres que me reixen respecte per raó de la noble intenció amb que foren dictades.’ Tot passant, el gelós espanyolisme del Sr. Azcárraga es ressentia que un estranger –el President del l’OMI, de la qual el SME formava part– gosés intervenir. Vaig insistir en una altra carta, invitant –lo a venir a veure’m quan li escaigués bé, per tal de resoldre l’afer privadament en les altures de la consciència i de la dignitat científica, cosa –li deia– que jo creia tant més faedora car ell no havia intervingut en la usurpació.

Efectivament, al començament de la guerra europea, quan el General Franco anava de bracet amb Mussolini i Hitler, el Sr. Azcárraga, venint d’Alemanya, se’m presentà en el meu despatx de Fribourg (Suïssa), el juny de

Un fragment Una conversa que mostra vida i ideari de catalanitat

Patxot, en unes cartes a l’Organització Meteorològica Internacional (OMI), explica amb precisió com se li robaren els seus arxius meteorològics, documents gràfics, milers de clixés, aparells... en un acte, diu, d’odi. No se li havia perdonat la seva col·laboració al comitè de l’OMI i l’edició en francès, alemany i anglès el 1932 i en català el 1935 de l’«Atlas Internacional dels Núvols». Sense aquests precedents no s’entén la violència latent de la reunió.

1942. Tinguérem una llarga assentada de dues hores, completament inútil, però molt interessant psicològicament, puix que era el contrast transcendent de dues mentalitats: no hi havia convivència, ni tan solament conllevància; tot era domini, pura tradició colonial

espanyola, per part d’ell, i independència per part meva. Com que, en un moment de la conversa, s’expressà d’una manera massa arbitràriament autoritària, vaig interrompre’l:

– Por lo que veo, se trata de un robo? En este caso ya no pido la devolución de mi depósito, sino su restitución.

– Yo no soy jurista – em respongué – de esto se ocuparán otros.

Es veu que tampoc estava per conflictes de consciència. El Sr. Azcárraga m’insinuà propostes de vanitat i de materialitat, segurament considerant –ho un obsequi en el seu pensar i, naturalment, a condició que jo em posés al front la divisa franquista, invitació que a mi em resultava insultant i que per això vaig rebutjar amb un somrient *non serviam*. Davant de la inutilitat del seu comès, i prèvia afirmació del seu catolicisme, s’acomiadà dient ‘que aconsellaria al General Ministre que no em retornessin els meus Arxius i que ja em diria l’ús que ell n’havia fet.’

La primera part de la seva dita s’ha complert puix que segueixen tenint la usurpació comesa; quan a la segona, encara n’espero el compliment. Malgrat d’ésser ambdós Directors els representants de dues dictadures sincopades, els fets novells no manquen de comitances amb la falla bibliogràfica del Sr. M., perquè un dia que el Director del Servei de Madrid ensenyava l’Observatori Fabra a un foraster, presenta així unes fotografies de núvols que ornaven aquell vestibul:

– Estas son las fotografías del Sr. Patxot.

I eren les planxes tan conegudes del primitiu *Atlas de Núvols* del Prof. Hildebrandsson, que un company militar d’aquell Sr. també

em roba, amb una carretada de llibres rars i triats. De moment, aquest enfilall d’anècdotes emparentades, moralment i físicament ‘nuvuloses’, que defineixen una època i condemnen un país, resten en l’aire; però, si Déu em dóna vida i conservo la ment, més endavant hi posaré un epíleg inesperat, majorment en aquests temps en què la veritat no és permesa, ni el redreçament de la personalitat humana amb el dret natural dels pobles que n’és la conseqüència; car no voldria anar –me’n d’aquest món sense haver proclamat novament i refermat la consciència de la nostra generació. Gener del 1943.

Finale con brío. Traduït literalment, heus ací l’acabament d’un malaguanyat diàleg, bon xic aspre i raspós, com veurem:

– No cal pas que us escarrasseu més, perquè vós us podeu estalviar saliva i jo, la paciència d’escolltar.

El vostre general Franco no té cap jerarquia, ni cap autoritat, ni cap força, sobre la meua consciència; ni la seva Espanya imperial, eterna, no té prou pessetes per a comprar-me un sol dels meus cabells blancs. Podran tornar a envilir –se robant –me, insultar i calumniar el meu nom, etc., com ja ho han fet els seus representants o delegats, però, no em podran fer res més, ni anar més enllà: s’hauran d’arrossegar pel mateix nivell, sense poder pujar enlaire.

Amb això, tot està dit; ara ho saben tot de primera mà i, per tant, ja poden passar la porta.

I la va passar, perquè jo mateix la hi vaig obrir.

I la hi vaig tancar.»

Rafael Patxot vist per Quim Torra

L’escriptor i polític feu una sèrie de retrats de personalitats catalanes, també el d’Antoni Patxot (*Avui*, 7-IV-2011), en fa una semblança que remarca els valors de mecenatge i integritat.

El retrat que en fa el culte polígraf és des de la catalanitat i en remarca aspectes biogràfics. Escriu: «Meteoròleg, bibliòfil i escriptor, va haver de renunciar a les seves passions per fer-se càrrec del negoci familiar de la fàbrica de taps de suro del seu sogre. Maluquer va definir –lo com independent de criteri, intransigent amb la falsedat, el deshonor i la mentida, i amb una vivència de Catalunya intensa i total. Sens dubte, la paraula que més li escau és la de dignitat. Riquíssim, va viure, en canvi, amb una total sobrietat, ja que va entendre la seva fortuna com una eina per portar a terme una obra social i cultural d’utilitat al progrés del seu país. Va ser, juntament amb Francesc Cambó, un dels grans mecenes de Catalunya. L’*Estudi de la Masia Catalana*, les desenes de beques i subvencions a recerques i investigacions atorgades per la Institució Patxot i per les altres fundacions que va crear en memòria de les seves filles mortes, la im-

mena obra del *Cançoner Popular de Catalunya*, on tots els folkloristes van ser cridats a participar i que esdevindria el corpus definitiu de la cançó catalana popular; el seu suport a l’Institut d’Estudis Catalans, durant la dictadura de Primo de Rivera, quan juntament amb Cambó va permetre que pogués tirar endavant el patrocini del llegendari català, els premis del concurs de l’Haia, etcètera. L’any 1936 patia la que ell mateix va definir com la ‘primera de les dues invasions’ que sofrien uns catalans fidels a la pàtria, la llibertat i el cristianisme. El pistolerisme faista, tants anys temut, tants anys amagat pel miratge de l’oasi, va esclatar. No hi va haver marxa enrere. El mes d’agost del

1936, Villa Mariona, la seva casa al Montseny, va ser cremada. Va començar l’exili. Es va establir a Friburg i a Ginebra. Em sembla que es a *Guaitant enrera* que hi ha una foto del 1944, de les seves noces d’or, amb una senyera al fons de l’escriptori. Se’l veu ja un home vell, amb blancs i una mirada dura i distingida, d’una elegància natural i seductora. Una foto que a mi sempre em serveix per definir la noblesa i el catalanisme grànic d’uns homes que no van acceptar rendir-se a cap de les invasions que com a catalans i com a cristians, van haver de patir. Perquè l’any 1939 arribava la segona. Aleshores va ser la seva casa de la Bonanova la que va ser saquejada i destruïda pels franquistes pel

crim abominable de ser catalanista. Va continuar a l’exili.

A pesar de la decepció immensa que sentia, va continuar oferint el seu suport a la causa catalana de la decència. Va ajudar Joan Coromines amb l’*Onomasticon*, va fer arribar recursos a represaliats i fugitius del feixisme a Europa i Amèrica, es va escriure amb Trueta, Gassol, Tarradellas i Pau Casals, va instituir noves beques, etc. I encara l’any 1955 va signar amb Pau Casals, Pere Bosch i Gimpera, Nicolau d’Oliver, Carles Pi i Sunyer i Manuel Serra i Moret un document adreçat a la comissió dels Drets Humans de l’ONU en què es denunciava la repressió franquista contra la cultura catalana.

Conscient que el seu viatge s’acabava, una mica abans, l’any 1952, va escriure un llibre de memòries, *Adéu a Catalunya. Guaitant enrere, fulls de la vida d’un octogenari*. Un llibre fosc, aspre com la terra helvètica, que traspuia l’amarga desolació d’un home que havia hagut de veure com tots els seus esforços per construir alguna cosa perdurable havien estat destruïts. Catalunya té amb el senyor Patxot un enorme deute pendent.»